

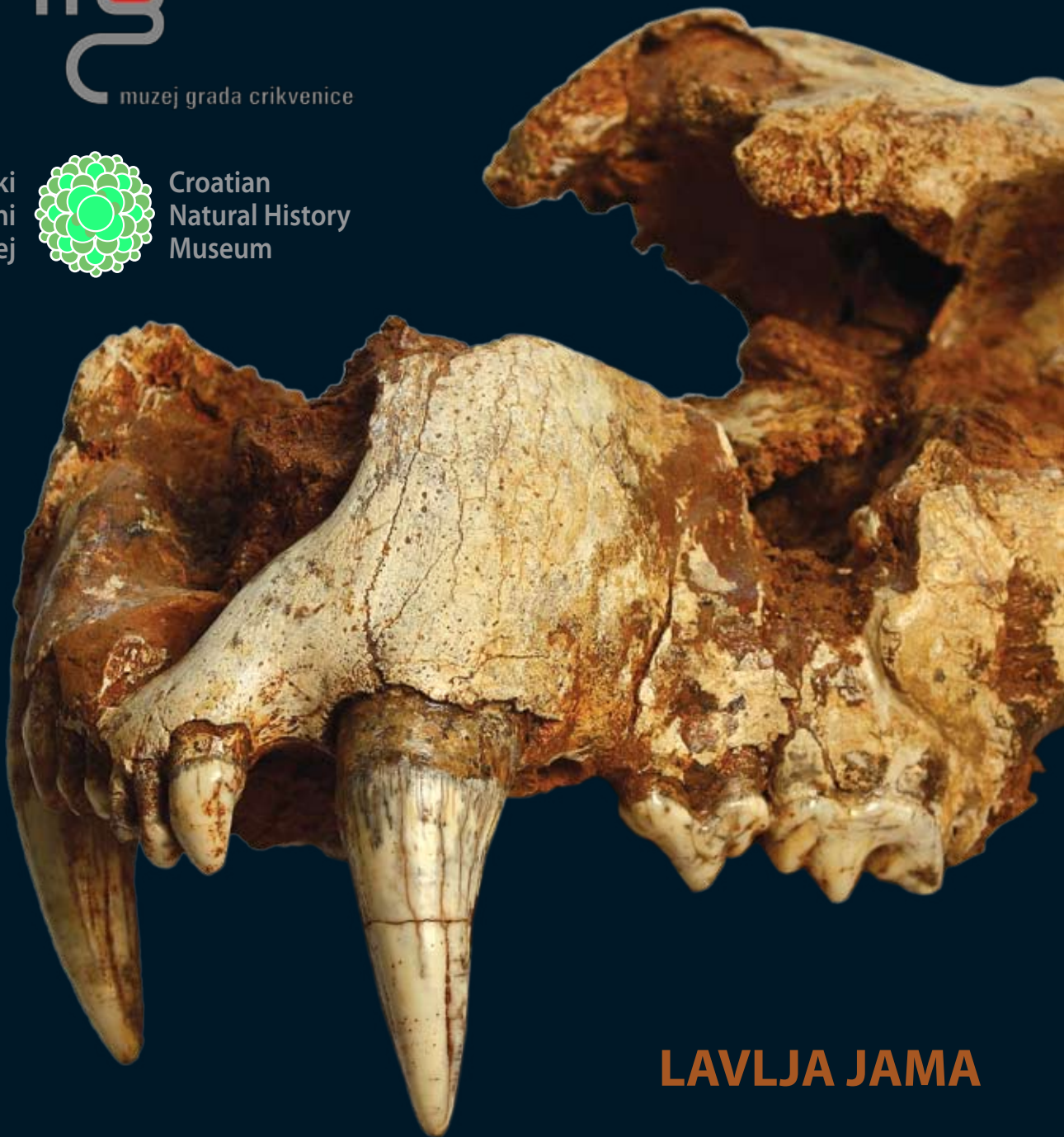

muzej grada crikvenice

Hrvatski
prirodoslovni
muzej

Croatian
Natural History
Museum

LAVLJA JAMA

KATALOG

Nakladnik: Muzej Grada Crikvenice

Za nakladnika: Irena Jurić

Autor teksta: Dražen Japundžić

Lektura hrvatskog teksta:

Salih Isaac, Diana Greblički - Miculinić

Prijevod na engleski: Katarina

Krizmanić, Jakov Radovčić,

Angelina Skender

Lektura engleskog teksta:

Graham McMaster, Angelina Skender

Fotografije: Dragan Pelić,

Kazimir Miculinić, Vedran Jalžić

Grafičko oblikovanje: Branko Lenić

Priprema za tisak: Trampi d.o.o.

Tisak: Zambelli,

Naklada: 500 primjeraka

IZLOŽBA

Autor izložbe: Dražen Japundžić

Stručni znanstveni savjetnik: Jakov Radovčić

Stručni suradnici: Dejana Brajković

Vesna Malez

Jadranka Mauch Lenardić

Kazimir Miculinić

Tea Rosić

Darko Rukavina

Likovni postav i tehnička izvedba izložbe: Stjepan Buković, Željko Kranjčević, Tea Rosić, Kazimir Miculinić, Irena Jurić, Dražen Japundžić

Fotografije i video: Dragan Pelić, Kazimir Miculinić, Vedran Jalžić

Reprodukcije korištene zahvaljujući srdačnosti institucija: Ulmer museum – Ulm,

Muzej krapinskih neandertalaca – Krapina

Maketa lava: KUD Sveta Jelena Dramalj i Karnevalska udruga Dramalj

Digitalni print: Pruša d.o.o.

Zahvaljujemo na pomoći Gradu Crikvenici, Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Hrvatskom biospeleološkom društvu i svim dosadašnjim istraživačima, KUD-u Sveta Jelena Dramalj i Karnevalskoj udruzi Dramalj, GKTD „Murivica“ d.o.o., „Elektrotehnika“- Skrbini, „Pero-Struja“, „Sunflower“ d.o.o., Staklarni „Crikvenica“, Stolariji i knjigovodstvu „Špalj“, „Jela“ d.o.o., Građ. bravariji Bruno Brozović, g. Siniši Lagnja i g. Zoranu Cuković..

„Dok se zaneseni turist s punim pravom divi čarobnim i vilinskim oblicima, kojima su podzemni dvori našega krša raskošno okićeni, dotle učenjak razotkriva u njima mnogu zanimljivu tajnu, koja je višekrat kadra da mu razjasni razne pojave i oblike, koji se na površju krša javljaju. Pećine su i jame krša nadasve bogate riznice, iz kojih razne discipline crpe vanredno zanimljivo gradivo za brojna svoja proučavanja.“

Umberto Girometta, 1935.

Izložba **„Lavlja jama“** priča je o nadasve bogatoj riznici jedinstvenog fosilnog blaga otkrivenog u podzemlju Dramlja, samo djelomice istraženom, no ipak dovoljno kako bi vas njen dosad otkriveni fundus upoznao sa iznenađujućim i dinamičnim životom na Zemlji za vrijeme gornjeg pleistocena ili s kraja dugoga razdoblja „ledenog doba“.

O postojanju i otkriću

Nađen najveći skelet špiljskog lava, naslov je objavljen u *Novom listu* 2. listopada 2007. godine. Objavom teksta u novinama započeo je *nadzemni*, živi i javni interes za mračno podzemlje jame Vrtare male kod Dramlja. Živo zanimanje za izumrli život ozemlja okamenjenog u toj jami počeo je medijskom senzacijom i tako su se začela opća znanja o davnšnjem svijetu koji je mnogim milenijima bio skriven i poznat samo paleontolozima i geolozima koji istražuju različita ozemlja naše daleke i pradavne prošlosti.

Za jame u predjelu Vrtara mještani Dramlja znaju odavno. Po kazivanju none Lojze Jurić ovo je jedna od najpoznatijih legendi toga kraja:

„Vila Markačeva“

Jednom davno, neka se djevojka iz zaselka Markaci pripremala za udaju. Večer prije vjenčanja iznenada je nestala. Tražeći je mještani su uočili tragove koji su vodili do Vrtara. Samo najhrabriji spustili su se u jamu i tamo zatekli djevojku kako mirno sjedi. Odjeća joj je bila prljava i poderana, a ono najneobičnije bila je njena kosa. Jedna pletenica još je bila čvrsto spletena, a druga raspuštena i počešljana.

Prema starim predajama u jamama oko Vrtara živjele su vile koje su nosile raspuštenu kosu u kojoj se nalazila sva njihova moć. Kad bi im se vlasi zaplele, moć bi se gubila, a otrgnuti vlas vili značilo je ubiti je. Ako bi neka djevojka zalutala u blizini jame, otele bi je i učinile vilom.

Jedna od raspletenih djevojčinih pletenica mogla je značiti samo jedno – vile su je otele i pokušale učiniti jednom od njih. Ipak, mještani su je pronašli prije konačne preobrazbe i tako je djevojka iz Markaca zauvijek ostala živo biće.

Legenda kaže da se ona nije nikada oporavila od događaja te noći, izgubila je moć govora pa nikad nije otkrila što se za pravo te noći događalo. Djevojka se nije udavala, a ljudi se i danas vile sjećaju kao «Vile Markačeve».

U mračni svijet *Lavlje jame* prvi su se spustili članovi Speleološkog odsjeka Planinarskog društva „Velebit“ 1966. godine, a nakon njih Dragan Pelić, 1995. godine. Ulaz u jamu Peliću je pokazao 1991. godine Zenon Domijan iz Dramlja. Na dnu jame novi posjetitelj je izoštrenim okom fotografa uočio jezero i u njemu endemsku špiljsku kozicu. Bio mu je to povod da pozove speleologa Branka Jalžića kako bi nadalje prikupili uzorke ovog rijetkog dekapodnog raka. Već tada, 1995. godine uočili su kosti koje su stršile iz zemljanih taložina špilje, i tu je započela priča o *Lavljoj jami*. Članovi Hrvatskog biospeleološkog društva pod pokroviteljstvom grada Crikvenice, istraživali su jamu 2005. godine, tražeći život koji se krije u tom, na prvi pogled beživotnom vertikalnom

podzemnom prostoru. Kako se odmah pretpostavilo da je riječ o fosilnim kostima, u istraživanja su se 2006. godine uključili stručnjaci iz Zavoda za paleontologiju i geologiju kvartara Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a godine 2007. i Hrvatski prirodoslovni muzej. Otkriće pleistocenskog, tj. ledenodobnog „zoološkog vrta“ postalo je senzacija, pa se tako ponovno vraćamo u krug, na početak ovog poglavlja.

O geologiji i genezi jame

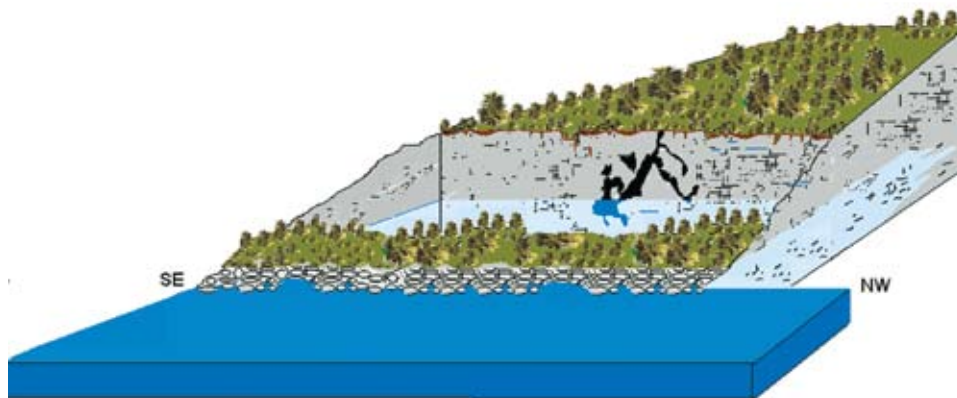
Jama Vrtare male smještena je kod Dramlja tri i pol kilometra sjeverozapadno od centra Crikvenice na udaljenosti od oko stotinjak metara od obale. Pripada području Hrvatskog primorja koje obuhvaća južnu padinu Gorskog kotara, odnosno priobalje od Preluke u Rijeci do Senja. Ovaj kraj uzdužno je presječen Vinodolskom dolinom, čiji je najniži dio u području Bakarskog zaljeva potopljen morem. Dolinu izgrađuju nepropusne fliške stijene, taložine pješčanih i laporovitih sedimenata eocenske starosti, koje u dobrom dijelu svog prostiranja imaju funkciju hidrogeološke barijere zbog čega se na njenom rubu javljaju brojni uzlazni krški izvori (Rječina, izvori u Bakarskom zaljevu, Sušik). Mjestimice je ova barijera viseća, pa podzemne vode teku dubokim krškim podzemljem do priobalja. Najveći vodotok je Rječina koja u gradu Rijeci utječe u more, a drugi vodotok po značaju, također povremen, jest Dubračina koja u more utječe kod Crikvenice.

Jama Vrtare male nastala je na južnom krilu geotektonski povijenih mlađih eocenskih foraminiferskih vapnenaca i starijih gornjokrednih grebenschkih vapnenaca uz samu erozijsku granicu. Sve te taložine nastale su u pradavnim morima i geološkim razdobljima starim od stotinjak do četrdesetak milijuna godina prije geneze *Lavlje jame*. O tektonskoj razlomljenosti terena, kao geološkoj predispoziciji za nastanak jame, svjedoči izrazito okršnjavanje vapnenaca, stijena u kojima je nastala podzemna šupljina Vrtare male. U neposrednoj blizini *Lavlje jame*, odnosno Vrtare male, nalaze se i jame Vrtare nove i Vrtare vele. Stoga se može pretpostaviti da su ove jame ostatak mnogo većeg špiljskog sustava koji je nastajao i potom se geomorfološki intenzivno mijenjao potkraj i tijekom pleistocena, tj. razdoblja ledenih i međulede-nih doba koje je u Sredozemlju započelo prije davnih 700 do 800 tisuća godina prije sadašnjice. Činjenica da su dijelovi jame zatrpani krupnoklastičnim sedimentom ukazuje na katastrofične događaje poput potresa i mnoge procese koji

su mogli voditi do velikih odrona i zatrpavanja nekadašnjih otvora, te tako stalno mijenjali negdašnju morfologiju podzemlja.

Postanak Vrtara povezan je s procesima kemijskog trošenja karbonatnih stijena od kojih je izgrađen okolni teren. Tim procesima, pod utjecajem vode obogaćene ugljičnim dioksidom, koja djeluje kao slaba ugljična kiselina, nastaje okršavanje, a karbonatne stijene zahvaćene tim procesima postaju krš. Za intenzivno okršavanje bila je potrebna razmjerno vlažna – humidna klima koja za taj proces osigurava dovoljno slatke vode i u *vadoznoj* i u *freatičkoj* zoni podzemlja. Procesima okršavanja na površini karbonatnih stijena tako nastaju posebne geomorfološke tvorevine, primjerice škrape, ponikve (vrtače), uvale i polja, a u podzemlju jame, kaverne i špilje. Oblici su to koji daju osobit biljeg cijeloj našoj obali, a poznati su i priznati kao jedinstveni i prepoznatljivi geomorfološki fenomen u svijetu. Svi ti oblici oblikovani u starijim stijenama mjestimice su ili posve zapunjeni najmlađim kvartarnim naslagama, među kojima su najzastupljenije naslage

crvenice (*terra rossa*). Smatra se da je crvenica nastala kao rezultat otapanja karbonatnih stijena hidrokemijskim procesima. No, dio crvenice je svakako nastao i trošenjem kopna te eolskim i fluvijalnim procesima kojima je terigeni, pretežito pješčani materijal transportiran iz flišnih područja. Upravo te taložine u jami Vrtare male sadrže konzerviranu, paleontološki očuvanu, bogatu fosilnu te okamenjenu faunu u kojoj su najzastupljenije kosti *pleistocenskih*, odnosno *gornjopleistocenskih*, sisavaca. Smatra se da je do sada

istraženo tek desetak posto kvartarnih fosilifernih taložina Lavlje jame.

Pretpostavljena dubina jame je oko 39 metara. Do dubine od 29 metara jama je "suha", a ostali je dio potopljen. Voda koja potapa najdublje dijelove jame povezana je kroz podzemlje s nedalekim morem. Gornji sloj vode, do dubine od 3m, bitno je oslađen slatkom vodom koja dotječe iz zaleđa. Razina «jezera» oscilira ovisno o oborinskim vodama i mijenama plime i oseke. Osim ulazne vertikale, jamu čine dva kraka i nekoliko sporednih kanala. Neobičnu ljepotu u nekim dijelovima jame zrcale špiljski ukrasi - stalaktiti, stalagmiti i sigasti saljevi.

Prostor i vrijeme

Određivanje vremena kad su fosilne kosti špiljskog lava i drugih izumrlih i onodobnih životinja završile u jami, zbroj je i posljedica rezultata različitih geoloških, paleontoloških te geofizičkih istraživanja. Geološko razdoblje *pleistocena*, ili preciznije razdoblje *gornjeg pleistocena* je onaj vremenski okvir kojem možemo pripisati starost fosilnih nalaza iz jame Vrtare male. Pleistocen je dugo razdoblje koje je započelo prije otprilike 1,65 milijuna godina i trajalo je sve do geološki nedavnih 10000 godina.

Kroz ovaj posljednji odsječak geološke prošlosti i srazmjerno za ljude i ljudske pretke dugi period opetovano su se izmjenjivala dugotrajna hladna razdoblja - *glacijali* (poznatija kao ledena doba) ali i ona topla - *interglacijali*. Znanost bilježi da je prvo veliko zaleđivanje započelo prije otprilike 800 tisuća godina i trajalo je oko stotinjak tisuća godina. Sljedeće ledeno doba uslijedilo je prije 550 tisuća godina, a zatim još jedno prije 350 tisuća godina. Posljednje je započelo prije stotinjak tisuća godina i trajalo do 10 tisuća godina prije sadašnjosti. Posljednji *veliki interglacijal* ili *međuledeno doba*, kojemu bi se djelomice mogla pripisati fauna *Lavlje jame*, bilo je prije 126 do 117 tisuća godina prije sadašnjosti.

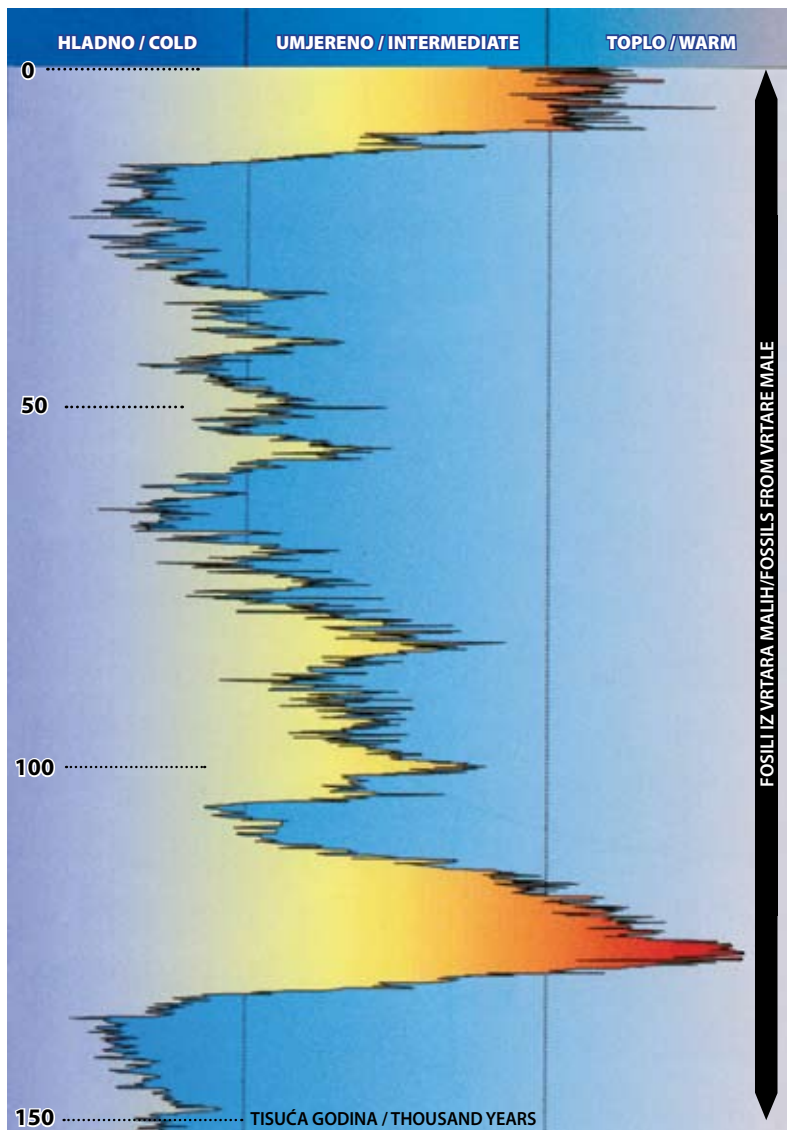
Znanstvenici su na razne načine pokušavali objasniti uzroke tim globalnim promjenama, povlačenju i nadiranjju leda. Neki to dovode u vezu s promjenom položaja Zemljine osi, drugi s periodičnim promjenama Sunčeve radijacije, ili s promjenama ravnine Zemljine ekliptike. Primjerice, poznati hrvatski geolog Gjuro Pilar smatrao je da uzroke glacijacije treba

tražiti u periodičnoj perturbaciji Zemljine orbite, a i danas se smatra da su kozmološki, ali i mnogi geološki razlozi, uvjeti promjenljivosti klime na Zemlji.

U periodima glacialnih stadija veliki dio sjeverne polutke Zemlje bio je okovan ledom koji se na vrhuncu glacijacije širio i duboko na jug. U toplim stadijima led se topio i povlačio na sjever i u visine, a klima se mijenjala. I tako nekoliko puta ispočetka. Izmjena klimatskih razdoblja donosila je i korjenite promjene živog svijeta koji se prilagođavao koliko je mogao, ili su životne zajednice migrirale tamo gdje im je klima više odgovarala. Nadolaskom ili povlačenjem ledenog pokrova životni prostori sužavali su se ili širili, pa su tako cijele životne zajednice migrirale obogaćujući se pri tome novim vrstama ili osiromašujući nekim vrstama.

U primorskom području početkom pleistocena klimatske i paleogeografske prilike bile su vrlo slične onima u Panonskom dijelu Hrvatske, ali kasnije nastale su velike razlike. Razlog tome mogu biti sve izraženija uzdizanja planinskih lanaca, ali i mogućnosti zaleđivanja gorskih vrhova za vrijeme maksimuma pleistocenskih oledbi. Razina Jadranskoga mora, kao i razina svjetskih mora, oscilirala je u skladu s promjenama klime i utjecajem neotektonskih pokreta. Pretpostavlja se da je najniža razina Jadranskog mora za vrijeme maksimuma oledbe iznosila stotinjak metara niže od današnje razine. U tome svjetlu treba i promatrati negdašnji prostor Crikveničkog kraja koji je zajedno sa širim područjem i priobalnim otocima u to vrijeme bio dio cjelovitog kopna spojenog s Apeninskim poluotokom. U vrijeme toplijih interglacijala, kad se razina mora ponovno dizala, područje Hrvatskog primorja bilo je u nekoliko navrata izloženo jakoj eroziji i denudaciji pa su stariji kvartarni sedimenti danas sačuvani vrlo rijetko, samo u krškim poljima ili u drugim spuštenim područjima te u špiljama i jamama. Kontinuirani razvoj kvartarnih naslaga, od donjeg pleistocena do holocena, za sada nije poznat na površinskim izdancima. Međutim, na pojedinim lokalitetima razvijene su naslage iz jednog ili više razdoblja kvartara te se mogu približno rekonstruirati paleogeografski i stratografski odnosi, klimatske prilike, uvjeti sedimentacije i dr.

Fosilne kosti iz jame Vrtare male zasigurno pripadaju razdoblju *gornjeg pleistocena*, vremenskom okviru od 125 do

10 tisuća godina prije sadašnjosti, ali još ne postoje jasni znanstveni dokazi koji bi odredili točniji vremenski okvir za fosilne ostatke pojedinih nalaza. Na osnovi raznolikosti skupljenog i determiniranog fosilnog materijala, raznolike životne zajednice mogle bi se pripisati različitim biotopima ili razvedenim okolišima brdskih, ravničarskih, šumskih i travničarskih područja suhih i vlažnih sredina. Rekonstruirajući paleogeografske odnose tijekom srednjeg do kraja gornjeg pleistocena, spoznaje o mijenama krajolika na prostorima šireg područja Kvarnera i njegova gorskoga zaleđa odaju nam dinamički krajolik i raznolike krajobraze stalnih mijena. Bez dodatnih istraživanja i radiometrijskoga određivanja apsolutne starosti paleontoloških nalaza teško nam je odrediti precizniju starost nalaza. No, pretpostaviti je da se kroz duže razdoblje gornjega pleistocena često zbivala akumulacija raznolikih životinjskih kostiju u području jama Vrtara. Koji je pravi razlog čudne akumulacije životinjskih kostiju u mračno, krško, podzemlje okolice Crikvenice, ostaje nam još i sada znanstvena zagonetka. Tafonomske spoznaje i saznanja o ovome važnom lokalitetu i mnoga otvorena pitanja svakako će možda odgonetnuti buduća istraživanja.

Nekadašnji krajolik i živi svijet

Već na prvi pogled nalazište pleistocenskih životinja Vrtare male zaintrigirale su obiljem i raznovrsnošću fosilnog materijala u odnosu na malu količinu sedimenta u kojima su akumulirane. Na pet mjesta u jami prikupljeni su dijelovi skeleta, kostiju i zubi brojnih fosilnih i možda subfosilnih vrsta. U jednom kraku jame Vrtare male ostale su sačuvane kosti pleistocenskih životinja. One svjedoče o životu u tom davnom dobu. Različite životinje u doba *pleistocena* vjerojatno su u jamu padale kao u prirodnu klopku i ne pronalazeći izlaz ondje uginule, te ostale sačuvane do današnjih dana. Zbog malih dimenzija sadašnjeg otvora, a na osnovi dosadašnjih istraživanja kanala jame smatra se da je u prošlosti jama s površinom bila povezana s drugim i većim otvorom, koji su potkraj pleistocena potpuno zapunile taložine i stoga je danas zatvoren i svakako nerazaznat. Značajke lokaliteta su u tome što fosilni ostaci odaju kralješke, rebra i dijelove kostiju stopala, te fragment kljove velikoga slona, zasad neutvrđene vrste. Ostaci slonova u špiljama ili jamama su prava rijetkost. Tu su pronađeni zubi i dio ekstremiteta šumskoga nosoroga. Uz takve egzotične vrste tu su pronađeni i ostaci vuka, medvjeda, goveda, konja, jelena, svinje, koze/ovce te brojni ostaci sitnih sisavaca i ptica: poljske voluharice, dinarskog voluhara, planinske rovke, alpskog voluhara, riđe voluharice, vodenog voluhara, hrčka, zeca, šišmiša, krtice, goluba, crvenokljune galice, jastreba, sova, gavrana i dr.

Među tim vrlo raznovrsnim paleontološkim ostacima čini se da su najbrojniji, možda najvažniji, nalazi, ostaci više kostura špiljskog lava. Mnoge životinje iz faunističkoga spektra *Lavlje jame* danas su izumrle, druge i danas žive u našim krajevima, a neke su migrirale. Svakako su najzanimljivije, atraktivne, velike i moćne životinje čije se postojanje očituje iz kostiju vječno zatočenih u talozima okomite podzemne šupljine i tmine krša.

Stepski bizon (*Bison priscus*) bio je česta životinja stepskih travnjaka sjeverne i srednje Europe. Migriracija te životinje preko zaleđenoga Beringova tjesnaca i njen prelazak u Sjevernu Ameriku vjerojatno je vodio prema evoluciji vrste *Bison bison*. Euroazijska vrsta bizona je izumrla tijekom gornjeg pleistocena, a nadomjestila ju je vrsta *B. bison* na sjeveroameričkom kontinentu, a u Europi i Aziji vrsta *B. bonasus*.

Špiljski medvjed (*Ursus spelaeus*) najčešći je nalaz velike životinje u pećinskim taložinama Europe iz razdoblja posljednje pleistocenske oledbe. Jednako kao i špiljskom lavu, populacija mu se drastično smanjivala pot-

kraj pleistocena, kada je vjerojatno izumro za vrijeme posljednje faze posljednjeg oledbenog maksimuma. Nastanjivao je područja s umjerenom i relativno vlažnom klimom. Bio je mnogo veći od današnjih medvjeda, a kad bi se uspravio na stražnje šape, mogao je doseći visinu i do 3 metra. Ovaj izumrli medvjed pojavio se u srednjem pleistocenu u krškim predjelima centralne Europe i Mediterana, a njegovi nalazi najčešći su životinjski ostaci mnogih podzemnih prostora hrvatskog ozemlja.

Šumski nosorog (*Stephanorhinus kirchbergensis*) također je životinja iz toplijih razdoblja pleistocena. Jedan je od najvećih predstavnika tipičnih nosorožaca. Nosorozi su za vrijeme pleistocena bili široko rasprostranjeni, a danas su živuća samo četiri roda koja nastanjuju topla područja Azije i Afrike. U naše su se prostore doselili potkraj srednjeg pleistoce-

na, a obitavali su u otvorenim šumama ili rubnim šumskim područjima. Ostaci fosilnih nosoroga poznati s brojnih gornjopleistocenskih nalazišta u Hrvatskoj, a razlikujemo vunaste nosoroge (*Coelodonta antiquitatis*) hladnijih razdoblja gornjeg pleistocena od toplodobnoga, šumskog nosoroga međuledenih doba.

Ostaci slonova iz *Lavlje jame* jedinstveni su u Hrvatskoj, ali nažalost, nedovoljni za njihovu pobližu odredbu. Oni su nepobitan dokaz da je ovaj prostor klimatski i vegetacijski izgledao bitno drukčije nego danas. Možda su pronađene kosti pripadale stepskom, ili šumskom slonu, ili čak možda vunastom mamutu. Ukoliko bi se daljnjim istraživanjem pronašle dodatne kosti, mogla bi se odrediti pripadnost određenoj vrsti, a to bi značilo i pojašnjenje paleoekoloških informacija jer su slonovi dobri indikatori paleoklime i paleookoliša.

Najintrigantniji nalaz svakako su ostaci špiljskog lava ili „velike špiljske mačke“.

Špiljski lav (*Panthera spelea*) za vrijeme posljednje glavne oledbe bio je čest u Europi i sjevernoj Aziji, a smatra se da je i u Sjevernoj Americi bio zastupljen u vrsti *P. leo atrox*. Populacija mu se naglo smanjila i vjerojatno je izumro za vrijeme posljednje faze posljednjeg oledbenog maksimuma.

Pronađene su dvije, gotovo cjelovite lubanje sa zubima, kosti šapa, duge kosti prednjih ekstremiteta, kralješci i dijelovi rebara. Veličina kostiju ukazuje na postojanje dosada najvećeg špiljskog lava koji je pronađen kod nas. U Hrvatskoj su na više mjesta otkriveni fosilni ostaci špiljskog lava: gornjopleistocenske taložine špilje Veternice kod Zagreba, pleistocenske taložine Cerovačkih špilja kod Gračaca u Lici, špilji Vindiji kod Voće, Velikoj pećini kod Goranca na Ravnoj gori, Romualdovoj špilji u Limskom kanalu, Šandalji kod Pule i Kangeri u sjeverozapadnoj Istri. Ipak, nalazi kostiju špiljskog lava u Vrtarama malim su, kako po obilju kostiju, tako cjelovitosti kostura i broju pretpostavljenih jedinki najbogatije nalazište u ovom dijelu Europe.

Panthera spelaea ili europski špiljski lav pojavio se u Europi prije 500 tisuća godina i živio do posljednjeg ledenog doba prije 10 000 godina.

Živio je u sjevernim dijelovima Euroazije i bio dobro prilagođen hladnim uvjetima, no preživljavao je i u periodima umjerenijih klimatskih prilika. Bio je veći od svih danas poznatih mačaka. Ovaj masivni grabežljivac pokatkad se opisuje kao križanac lava i tigra robustnih karakteristika s ušima isturenim prema naprijed, sa slabom grivom ili bez nje, resasta, čuperkasta repa i blijedim prugama na tijelu nalik tigrovim. Ostaci špiljskog lava vrlo su česti u gornjopleistocenskim, paleolitičkim, nalazištima diljem Europe. Paleolitik je kultura starijeg kamenoga doba i povezana je s nalazima najstarijih ljudskih predaka, pračovjeka i najstarijih nalaza vrste *Homo sapiens*. U nalazištima s musterijanskom kulturom ova životinja pojavljuje se redovito; vrlo je česta u slojevima s orinjasijenskom kulturom, a za trajanja magdalenijana vrlo je rijetka. Kulture s kraja paleolitika, iz razdoblja kada se javila umjetnost i prve oslike špiljskih prostora, često su prikazivale i špiljskoga lava. Špiljski lav rjeđe se pronalazi iz taložina nastalih na prijelazu pleistocena u holocen.

Prehistorijski lovci dijelili su prema tome životni prostor sa špiljskim lavom. Pri tome su ga štovali, oslikavajući njegovim crtežima špiljske zidove (Chauvet i La Marche u Francuskoj i dr). Osim crteža pronađene su

i glinene figurice ili izrađevine od slonovače također s motivom špiljskog lava (Vogelherd u Njemačkoj). Jedna od najstarijih umjetničkih izrađevina koja kombinira ljudske i životinjske atribute jest skulptura lava-čovjeka pronađena 1939. godine u špilji Stadel-Höhle u Njemačkoj, a zbog Drugog svjetskog rata zaboravljena je sve do 70-ih godina prošlog stoljeća. Godine 1997. i 1998. na osnovi prikupljenih fragmenata glave figurica je konačno sastavljena i restaurirana. Danas je izložena u muzeju Ulmer u Njemačkoj. Ta skulptura visoka 29,6 cm, široka 5,6 cm i debljine 5,9 cm prikazuje ljudsko tijelo s glavom lava. Izrađena je rezbarenjem kljove mamuta i stara je oko 32 000 godina. Pri interpretaciji dotične figurice zbog nedostatka znanstvenih dokaza stručnjaci su se suprotstavljali u mišljenjima da li figura prikazuje muškarca ili ženu. Danas uz nju stoji naziv - **“Löwenmensch”**, što znači **lavočovjek**.

Motiv lava pojavljuje se u povijesti čovjeka još od paleolitika simbolizirajući moć, snagu apsolutnog vladara. Izrađevine koje prikazuju lava često su u uskoj vezi s ritualima i mitovima. Svi prikazi lava, kroz različite kulture imaju istu karakteristiku: dajući mu kvalitete oštromnosti i kraljevskog dostojanstva uzdižu ga na razinu božanskog bića, muškog ili ženskog. Da li su nalazi špiljskoga lava iz *Lavlje jame* povezani s paleolitičkim lovcima koji su ovim prostorima tumarali prije stotinjak tisuća do prije dvadesetak tisuća godina jednostavno za sada nemamo dokaza!

Pitanja budućih spoznaja...?

Razdoblje pleistocena tako je upisano zauvijek u kostima špiljskog lava iz Dramlja, otkrivajući nam da su Hrvatskom nekad hodali lavovi, veći i strašniji od današnjih. Lavlja jama otkrila nam je dosada jedan samo manji dio blaga koje se u njoj krije. Daljnja i opsežnija znanstvena istraživanja možda će nam razotkriti i neke nove formule pomoću kojih ćemo upoznati još neotkrivene svjetove. Možda će otkriti druge životinje koje su živjele na prostorima današnje Crikvenice i Dramlja. Možda će nam dati jasniji odgovor na pitanje kako je prostor u to vrijeme izgledao? Možda poput današnje afričke savane kojom mirno pasu slonovi, a lavovi u prikrajku vrebaju plijen? Ili je pak prostor bio prekriven ledenim tepihom, pa su po njemu tutnjali mamuti? A možda i nešto posve novo, nešto što još nismo spomenuli, ali smo se usudili pomisliti! Pri tome treba imati na umu da su odnosne formule iz kojih crpimo naša saznanja rezultanta samo dviju veličina – u našem slučaju – vremena i prostora, a nipošto rezultanta svih komponenata života koji je predstavljen „krivuljom života“ u višedimenzionalnom prostoru. Uostalom, važno nam je pamtit i da smo tehnički gledano još u pleistocenu i da svijet koji poznajemo može biti samo još jedan interglacijalni, topliji period isprekidane povijesti kvartara kojemu i mi, sa svim našim dostignućima i navikama pripadamo, i to zajedno sa svim ovim što bijaše prije nas. I zbog svega toga, „zaneseni turisti“, imaj poštovanja prema ovome što te sada okružuje, jer nagrada je to za sve nas, kako za one Dramaljce koji izradiše kostur svoga “Dramaljskog lava” pred ulazom u Muzej, tako i za onog paleolitskog čovjeka što još tako davno, rezbareći u slonovači **„Lavočovjeka“**, iskaza štovanje i lavu i čovjeku!

